

תולדות* ב

כל המצות, והיינו העשין, אבל לישנא דרב קיים כל התורה משמע נמי אלאוין של התורה" (ולכן פריך ארב, ואימא שבע מצות").

וצ"ע, דאע"פ שלשון המשנה היא, עשה . . את כל התורה", למה תיסק אדעתין שאברהם קיים רק העשין ולא נשמר מלעבור אלאוין? והרי בוודאי השתדל אברהם לקיים כל התורה כולה עד כמה שהי' אפשר לו? (ובפרט לפי גירסת ה' משנה שלפנינו) – "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה".

[וזה שלא מקשה הש"ס בסוף קידושין ואימא ז' מצות" כמו שמקשה בימא אדרב, י"ל בפשטות, כי בקידושין אין זה עיקר מקומו של ענין זה (קיום התומ"צ של אברהם), והובא במשנה רק כתוס' ראי' על פעולתה של התורה, "בעת זקנותו" (לאחרי הראי' הא', (בנערותו מהו אומר? וקוי ה' יחליפו כח) בזקנותו מהו אומר? עוד ינו' בון בשיבה". ולהעיר, דבברייתא שמי'

א. תנן בסוף קידושין: "מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמר: עקב אשר שמע אבר-הם בקולי ושמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי".

ובימא גרסינן: אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' (ופריך: ואימא שבע מצות, הא איכא נמי מילה וכו').

וכבר הקשו, דמאחר שהיא משנה שלימה בסוף קידושין שעשה אברהם כל התורה כולה, מאי אתא רב לאשמעינן ב' מאמריו במס' יומא? (ועוד: אדפריך הכא אמילתא דרב, ואימא ז' מצות", לפרוך אמתני' דקידושין?)

ותי' במהרש"א, בדמשנה נקט, "שעשה" אברהם אבינו", ד"לא משמע אלא שעשה

(י) וסיום מס' קידושין.

(1) פב, א.

(2) פרשתנו כו, ה.

(3) כח, ב.

(4) חדא"ג יומא שם ד"ה קיים. ובכ"מ. וראה

הנסמן על גליון המשניות.

(5) כמה ראשונים (תוס' ר"י הזקן (הובא בפתח עינים להחיד"א סוף קידושין). תוס' הרא"ש. תוס' טוך) כתבו, דסיום המשנה, "מצינו שעשה כו" אינו מן המשנה אלא ברייתא היא, אלא דבפתח עינים (מתוס' ר"י הזקן) ובתוס' טוך שהוא לא רק בנוגע לסיום המשנה, "וכן כתוב בספרים ישנים לדעולם ילמד אדם אומנות נקי' ברייתא היא". וראה שינויי נוסחאות למשניות ובהמובא בגליון הש"ס מ"פ" הקונט" סוף קנים. וישנו בכמה גירסאות וכן בגירסת המאירי. וראה בית דוד למשניות כאן.

(6) י"ג גם במשנה קידושין "קיים", כהובא על הגליון בש"ס ובמשניות. וכיה במאירי, יש"ש, ופתח עינים קידושין שם.

(7) בגו"א על פרש"י ויגש (מו, יוד קרוב לסופו) האריך בזה, דשאר האבות (והשבטים כו') קיימו רק מ"ע ולא לית וורק אברהם קיים כל המצות. וראה שם בארוכה הטעם שהיו מקיימין רק מצות עשה. אבל לכאורה מצינו בכ"מ איפכא, ובל' התוס' (ב"ב טז, ב ד"ה בא) "דאע"פ שלא נצטוו מכל מקום מכוער הדבר" (וישם כ' זה אפילו בנוגע לעשו). ועד? הוא בכמה מקומות לגבי האבות שהיו נוהרים מלעבור אליהם.

(8) ראה שינויי נוסחאות למשניות.

(9) ישע"י מ, לא.

(10) תהלים צב, טו.

(11) בסיום המס' (פב, ב). אבל בירושלמי שם הובא ראי' זו (בסגנון אחר קצת) גם בברייתא.

משמתי מצותי חוקותי ותורותי, שמ-
פורש בוי' שמירת ועשיית המצוות.¹⁵

ב. יש מפרשים¹⁶, דמתני' משמע ש-
עשה אברהם כן מדעתו (וכמדוגש במשנה
„עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה
עד שלא ניתנה“), אבל רב נקט „קיים“,
דמשמע שנצטווה על כך וקיים הציווי,
ודייק לה מדכתיב אשר שמע אברהם
בקולי ומשמע שה' צוה לו כך.

וכן משמע בפרש"י ביומא שם: על
קושיית הש"ס על מאמר רב „ואימא שבע
מצות“ פרש"י „ז' מצות שנצטוו לשאר כל
בני נח, אבל תורה לא ניתנה לו“ – „ש"מ'
דמפרש דברי רב שקיים אברהם את התו-
רה לאחר שניתנה (ועל"י קאי קושיית רב
שימ"י).

אבל לכאורה חידוש גדול הוא לומר
דרב ס"ל שאברהם נצטווה על קיום כל
התורה, וכמו שהקשה החיד"א¹⁷, ד„ליכא
למ"ד שאברהם אבינו ע"ה נצטווה יותר
מהמילה וז' מצות, אלא הוא מעצמו סביר
וקביל“.

ג. ונ"ל בזה, ובהקדם דבגדר תורה
ומצות בימי האבות לפני שניתנה¹⁸ יש

הובאה רק הרא"י הא' ולא הביא הרא"י
מאברהם¹⁹.

בפשטות יש לומר, שהחידוש במאמר
רב על המשנה הוא, שבמשנה קאי רק ב-
לימוד התורה דאברהם, משא"כ רב מחדש
שה' אצלו גם קיום כל המצוות.

וכן מובן גם מהמשך הענינים, דבמשנה
הובא זה בסיום מאמר ר' נהוראי²⁰, „מניח
אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את
בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה
בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא
ושאר כל אומנות אינו כן כשאדם בא לידי
חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו
יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב
אבל התורה אינה כן כו' וכן הוא אומר
באברהם אבינו ואברהם²¹ זקן וה' ברך את
אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו
את כל התורה כולה עד שלא ניתנה כו' –
והיינו שמדובר בענין לימוד התורה:
משא"כ מאמרו של רב ביומא בא בהמשך
להמבואר שם לפני' דאברהם זקן ויושב
בישיבה ה' (ומימיהן של אבותינו לא
פרשה ישיבה מהם כו') שע"ז מביא הש"ס
מאמר רב, דנוסף לזה שאברהם למד
תורה, הרי עוד זאת, קיים אברהם אבינו
כל התורה כולה (וע"ז מקשה הש"ס מנין
שקיים אברהם אבינו המצות כו').

אבל אף שפירוש זה מתיישב היטב
בלשון רב „קיים אברהם אבינו“, מ"מ קשה
לפרש לשון המשנה (בקידושי) „עשה
אברהם אבינו את כל התורה כולה“ דקאי
על לימוד התורה בלבד ולא על עשיית
המצות בפועל. והרי מביא רא"י מהכתוב
„עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור

(15) ואולי זהו טעם הגירסא שהביא במלאכת
שלמה סוף קידושין שהובא רק „עקב אשר שמע
אברהם בקולי“.

(16) בירושלמי כאן „ששומר את התורה“, ועד"ז
איתא בכמה דרוז"ל, ובכ"מ „קיים“, „עשה אותה
ושמר אותה“, „עשה אותה ודקדק בה“, ועוד – ראה
תר"ש פרשתנו עה"פ אות כח. וש"נ.

(17) שירי קרבן לירושלמי סוף קידושין.

(18) ד"ה שבע מצות.

(19) פתח עינים שם. כסא רחמים לאבות דר"ג

(ב, תוספות) פל"ג בתחלתו.

(20) בגדר האבות וקיום המצות שלהם כבר
האריכו במפרשים. וראה פרשת דרכים דרך
האתרים דרוש ג. בית האוצר להר"י ענגיל בתחלתו.
ועוד.

(12) וראה מה שהקשה עוד על דברי המהרש"א
בשירי קרבן לירושלמי סוף קידושין.

(13) ואף את"ל דלשון זו אינה מדברי ר"ג עצמו
(וראה לעיל הערה 5), ה"ז בהמשך לדבריו.

(14) ח"ש כד, א (בהשמטת תיבות).

לחול על מעשה אברהם שם „קיום” מצווה²⁵ [וע"ד נשים בקיום מ"ע שהזמן גרמא, שאף שאינן מצוות עליהן]²⁶, מ"מ יכולין לקיי-
מן²⁷ ונחשב לקיום מצווה, וקיי"ל²⁸ כהדי-
עות שנשים יכולות לברך על קיום מ"ע
שהזמ"ג „אשר קדשנו במצותיו וצונו”].

ד. ועדיין צריך ביאור: מה נוגע לתו-
כן דברי המשנה ההדגשה ש„עשה אברהם
אבינו את כל התורה כולה עד שלא נית-
נה, שלא ה' בזה אפילו החפצא דתורה,
ואילו בסוגיא דיומא נוגע ההדגשה (שב-
מאמר רב) שה' אצל אברהם גם החפצא
דתורה?

ויובן זה בהקדם ביאור ההוספה בה-
ראי' מאברהם „וכן הוא אומר באברהם
אבינו” על הראי' הא' מהכתוב „עוד ינובון
בשיבה”:

הראי' מהכתוב „עוד ינובון בשיבה” יש
מקום לפרשה שזה ש„התורה אינה כן (כ-
שאר אומנות) אלא משמרתו מכל רע
בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנו-
ת”²⁹, וכפרש”י²⁹ „אבל התורה אינה כן,
שאף הבא לידי זקנה או ייסורין ואינו יכול
לעסוק בה הוא אוכל ממתן שכרה דכתיב
עוד ינובון בשיבה”, הוא בגדר שכר על
לימוד התורה (וקיום המצות) בימי נערותו,

לבאר בשני אופנים²¹: א) דישנה החפצא
דתורה ומצוות (שהרי אלפיים שנה קדמה
תורה לעולם²²), אלא שעדיין לא ה' ציווי
להגברא (כיון שעדיין לא ניתנה למטה),
ולפי' קיום המצות לפני מ"ת הוי בגדר
אינו מצווה ועושה (שמצינו לאחר מ"ת),
דישנן לתורה ומצוות אלא שהגברא אינו
מצווה עליהן; ב) לפני מ"ת ליכא החפצא
דתורה ומצות בעולם, דלא רק שלא ה'
ציווי להגברא, אלא שהחפצא נתחדשה
(בעולם) בשעת מ"ת²³.

ויש לומר, שזהו החידוש במאמר רב
על מאמר המשנה:

במאמר המשנה, שמדייק „שעשה אבר-
הם אבינו את כל התורה כולה עד שלא
ניתנה, כוונתו שלפני מ"ת לא חל על
פעולת התומ"צ דהאבות גדר של קיום
מצווה, אלא מעשה סתם, כיון שכל החפצא
נתחדשה בשעת מ"ת²⁴:

ואילו רב מחדש שקיים אברהם אבינו
כל התורה כולה, דאף שהתורה לא ניתנה
עדיין, מ"מ ישנה להחפצא דתורה ומצות,
אלא שלא נצטווה לקיימן, ושפיר יוכל

(21) וע"ד שיש לפרש ב' אופנים בהא דקטנים
אינן בני מצווה, אם שאין תומ"צ שייכים אליהם, או
דלכל ישראל ניתנו (וגם להם) אלא דקטנים אינם
בני חיוב ועונש כו' – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1249.
וש"נ. וראה מנ"ח מצווה רסג בסופה.

(22) ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב.
וש"נ. תנחומא וישב ד.

(23) ראה בארוכה (בסגנון אחר) לקו"ש חט"ז
(ע' 212 ואילך). 218 ואילך. וש"נ.

(24) להעיר מהקושיא בתוס' הרא"ש סוף
קידושין. וראה השינויים בזה ברז"ל „עד שלא
ניתנה” (כממשנתנו), ובירושלמי סוף קידושין „עד
שלא באת לעולם”, ובתוספתא סוף קידושין „עד
שלא באת” ומסיים „מלמד שנתגלו לו טעמי תורה
ודקדוקי”. וראה ב"ר פ"ח, ג „עד עכשיו לא ניתנה
תורה כו' (ומסיים) ומהיכן למד אברהם את התורה
כו' (וראה שם הדיעות בזה).

(25) וע"ד ב' האופנים ד"ל במצות דקטן ש-
מדברנן (ראה לעיל הערה 21), אם חל ע"ז שם מצווה
דאו צריך לקיימן בכל הפרטים, או דהוי רק מעשה
והכשר בעלמא. ואין העש' צ"ל בכל הפרטים
כגדול – ראה לעיל ע' 62 ואילך. וש"נ.

(26) משנה קידושין כט, א. רמב"ם הל' ע"ז פ"ב
ה"ג. טוש"ע (וראדה"ז) א"ח סי' יז ס"ב (א). ועוד.

(27) ראה רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט. תורה
דלמא (עירובין צו, א). ובכ"מ.

(28) רמ"א (וש"ע אדה"ז) א"ח שם ס"ב (ג). טור
(וראה ח"י הגהות לסיון שם) ורמ"א (וש"ע אדה"ז)
סתקפ"ט ס"ו (ב). וראה שו"ת הצ"צ א"ח סי' ג. –
וראה לקו"ש חלק לא ע' 96.
(29) ד"ה אבל התורה.

ללמוד (גם) מאברהם, אף שהי' לפני ה-
ציווי על קיומן [ולפי' מוסבר מה שאפשר
ללמוד מאברהם לא רק ענין הזריות ב-
קיום המצות אלא גם בענין קיום המצות
גופא].

ה. והנה ביאור הנ"ל בל' המשנה „עשה
אברהם אבינו את כל התורה כולה עד
שלא ניתנה" מתאים גם עם הפירוש ה-
פנימי ב „עשה" – שהוא פעל וחדש בה
(ע"ד לשון הכתובי, ואת הנפש אשר עשו
בחרן, וכפשוטו פירושו ברז"ל³⁵ דקאי
על „עשיית" גרים, דאברהם מגייר את
האנשים ושרה מגיירת הנשים).

והיינו דאברהם בעשייתו ועבודתו
„עשה" – פעל והמשיך התורה בשביל בני
ישראל, וכמאמר חז"ל בנוגע לכמה דב-
רים „מעשה אבות סימן לבנים"³⁶, ופירושו
שהוא נתינת כח לבנים³⁷, כן הוא בנוגע
לכללות ענין התורה³⁸, שע"י עבודת אב-
רהם במסירת נפש על התורה והמצוה
„עשה"³⁹ והמשיך את התורה לבניו, כל בני
ישראל אחריו.

[וכמו שהוא בשייכות לנשמות ישראל,
דכיון ש„האבות הן הן המרכבה"⁴⁰ „שכל
אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים
מענייני עוה"ז ולא נעשו מרכבה רק לרצון

או עכ"פ זכות התורה מצד עצמה, עצם
החפצא דתורה דמגינא ומצלא⁴¹ גם בזק-
נותו: וע"ז קמ"ל ראי' הב', שזהו גם מצד
(זכות) מעשה הגברא, וכפי שמצינו באב-
רהם „שעשה אברהם אבינו את כל התורה
כולה עד שלא ניתנה", אף שלא הי' אז כל
הגדר דתורה, וגם בו נאמר „ואברהם זקן
וה' ברך את אברהם בכל".

ויש לומר, דכמו"כ במאמר רב ביומא
שם נוגע הדיוק „קיים אברהם אבינו כל
התורה כולה", שהיתה כבר חפצא דמצוה,
ובמילא שיש בעשיית אברהם הגדר ד-
קיום מצוה:

לעיל בגמ' שם איתא „צלואת דאברהם
מכי משחרי כותלי אמר רב יוסף אנן מ-
אברהם ניקום וניגמר (ופי' הערוך⁴² היאך
נלמד מאברהם שקיים התורה עד שלא
ניתנה ואין לנו ללמוד אלא ממנהג נביאים
מפני שנהגו בהלמ"מ), אמר רבא תנא גמר
מאברהם ואנן לא גמרינן מיני' דתניא
וביום⁴³ השמיני ימול בשר ערלתו מלמד
שכל היום כשר למילה אלא שהזרזין
מקדימין למצות שנאמר⁴⁴ וישכם אברהם
בבוקר ויחבוש וגו' אלא אמר רבא רב
יוסף הא קא קשיא לי' כו' א"נ שאני אבר-
הם דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו א"נ
משום דזקן ויושב בישיבה הוה כו".

וע"פ פירוש הערוך הנ"ל יש לומר,
דזהו שהביא הש"ס לאח"ז מאמר רב „קיים
אברהם אבינו כל התורה כולה", והיינו
שאין זה רק אגב אורחא דהסוגיא דלימוד
התורה וקיום המצות דאברהם, אלא דכיון
שנמעשה אברהם הי' בזה גדר קיום מצוה
שהרי היתה חפצא דתורה, לכן אפשר

(34) לך לך יב, ה.

(35) כפרשי עה"פ (מבר' פל"ט, יד. ע"ש).

(36) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו.

(37) ראה רמב"ן לך לך יב, ו. שם, יוד, יד, א.

פרשתנו כו, א. ועוד.

(38) ראה בארובה ע"ד חסידות תו"ח לך לך

(פג, סע"ג ואילך). שם ח"ש (קלה, סע"א ואילך).

ובכ"מ.

(39) להעיר מדיה אנכי מגן לך תרע"ח (קה"ת,

תנש"א) בנוגע למצות שקיימו האבות, ושם בסופו
„דמש"א (שהש"ר פ"א, ג א) ריחות היו זהו בהמצות
שעשו מצ"ע . . אבל בחסד ה' ע"י הנסיונות המשיכו
ג"כ מבחי' עצמות איס' (כמו המצות שלאחרי מ"ת).

(40) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. ועוד.

(30) ראה סוטה כא, א.

(31) ערך שחר (הא') – נעתק על הגליון ביומא

שם. ועד"ז בר"ח יומא שם. ועוד.

(32) תזרע"ב, ג.

(33) וירא כב, ג.

חורש כו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים⁴⁸ כו'".

ויש לומר, שב' אופנים האחרונים שאין עליהם ציווי לכאורא, הם ע"ד ב' האופנים הנ"ל בגדר התורה דאברהם – אם ישנה לחפצא תורה אלא שלא נצטוו כדוגמת אופן הב', דישינו גדר לימוד כזה שתורתו קבע ומלאכתו עראי לגמרי ("בכל יום מעט כדי חייו . . . תספיק לו מלאכת עראי בישועת ה' והצלחתו בלי הזכרת מעשה נסים"⁴⁹). אלא שהאדם אינו חייב בזה רק מצד מדת חסידות ואהבת התורה; ולמעלה מזה הוא האופן דבוטח בה' לגמרי שישפיק לו כל צרכיו, ועוסק רק בתורה, וגדר לימוד כזה הוא ע"ד תורה עד שלא ניתנה, שלא רק שאין על זה חיוב, אלא שע"פ הלכה לא מצינו מציאות כזו לסמוך על הנס⁴⁹.

וזהו מה שמדייק ר"נ "מניח אני כל אומנות שבועולם ואיני מלמד את בני אלא תורה", שלא בא לחלוק אדברי ר"מ⁵⁰ שלפנ"ו, "לעולם ילמוד אדם את בנו אומנות", כי אם מעשה רב דעצמו אתי ל' אשמעינן, "מניח אני כל אומנות שבועולם ואיני מלמד את בני אלא תורה" (כמבואר במפרשים⁵¹), שהוא דוקא, מצד גודל

העליון לבדו כל ימיהם⁴¹) ועל כן זכו להמשיך נר"נ לבניהם אחריהם עד עולם מעשר ספירות דקדושה⁴²].

ו. ויש לומר שגם בלימוד התורה דידן יש מעין חילוקי דרגות אלו: תורה כפי שהיא מצד הציווי: שאין עלי' ציווי אבל ישנה להחפצא: אופן שאינו שייך כלל לציווי וכאילו ליתא גם החפצא:

א) הלימוד מצד החיוב הכללי השייך לכאורא, שכל אחד, "יוצא י"ח בקביעות עתים לת"ת . . . ביום ובלילה בכדי ללמוד ולזכור היטב לימוד המביא לידי מעשה בלבד שהוא חובה על הכל דהיינו השלחן ערוך מהלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן כו' ושאר כל היום יעסוק במשא ומתן כדי שיוכל להחזיק ידי ת"ח"⁴³;

ב) קיום, "מצוה" זו (דת"ת) כראוי (ע"י ש)עשה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו בלבד ויסור התאוות ותענוגי הזמן מלבו כמו שאמרו חכמים⁴⁴ כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל כו', והיינו שעושה "מלאכתו עראי", וחייב זה אינו מוטל על כל אחד מישראל ד, "אינו חייב לחיות חי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בוריו כו' אא"כ עושה במדת חסידות ואהבת התורה"⁴⁵, אבל באם עושה כן הרי הוא זוכה ל, "כתר תורה"⁴⁶;

ג) לימוד התורה באופן שהאדם בוטח בה' לגמרי, ואינו עושה מלאכה כלל, וע"ד אוכלי המן, וכדברי רשב"י⁴⁷, "אפשר אדם

(48) ראה קורא שם.

(49) ראה הל' ת"ת שם ס"ג (נעקט לעיל בפנים) ובהנשמך שם. וראה רמב"ם הל' שמיטה ויובל בסופו. (50) ובפרט דר"מ הוא ר' נהוראי (עירובין יג, ב.

רמב"ם בהקדמתו לפיה"מ בסופה (פ"ו)). ולהעיר דוה"י אחת מהראיות בס' היוחסין (הובא בסה"ד חלק תנאים ואמוראים ערך ר' נהוראי) דר"נ אינו ר"מ, כי "בסוף קידושין חולק ר"נ עם ר"מ". וראה מלאכת שלמה שבהערה הבאה.

(51) מלאכת שלמה למשניות קידושין שם. המקנה סוף קידושין. ועוד. וראה גם כסא רחמים למס' סופרים רפס"ו (ב, פירוש): לפי רוב העונה אשר במאמרו לא דיבר דרך הוכחה ולא אזהרה כו'.

(41) תניא פכ"ג.

(42) תניא פ"ח.

(43) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד.

(44) הל' ת"ת שם ס"ג. וש"נ.

(45) אבות פ"ו, ד.

(46) ראה קורא להל' ת"ת שם סק"א [תתמד, ב

ואילך].

(47) ברכות לה, ב.

בטחוננו בה, אינו מלמד את בנו אלא תוֹ-
רה⁵², אבל אין זו הדרך הנתבעת מכל
אדם, דאצל כל אדם צ"ל תורתו קבע
ומלאכתו עראי כנ"ל, כדברי ר"מ⁵³.

ומדויק גם בדברי רשב"י, "בזמן ש-
ישראל עושיין רצונו של מקום מלאכתן
נעשית ע"י אחרים", היינו שבנ"י, "עושיין"

ומחדשים⁵⁴ רצונו של מקום, כי מצד ציווי
ה' אין מקום להנהגה זו, אלא יחידי סגולה
מצד גודל בטחונם בה' עושיין ומחדשים
רצונו של מקום, ואז בדרך ממילא
מלאכתן נעשית ע"י אחרים, שהקב"ה
ממלא כל הצטרותם בדרך נס⁵⁵, למעלה
מהטבע לגמרי.

(משיחת ו' תשרי תשמ"ה)

(52) וראה גם מאירי במשנה קידושין בדברי ר"ג
„מניח אני כל אומנות שבעולם” – „אפילו אומנות
נקי' וקלה”. וכ"כ בשושנים לדוד למשניות סוף
קידושין, דלר"ג לא ילמוד אומנות כלל.

(53) אבל בחדא"ג כאן, כסא רחמים (להחיד"א)
למס' סופרים שם (ב„תוספות”) – פ"י דגם לר"ג צ"ל
מלאכתו עראי עכ"פ.

(54) ראה לקו"ת שלח מג, א. ברכה צט, ג.

(55) וראה בארוכה הדרן על מס' קידושין –
לקו"ש חט"ז ע' 533 ואילך. וראה שם ביאור החילוק
בין המשנה והברייתא דסוף קידושין.

תולדות ג

„העולה לגדולה“ שהובא ברש"י שם), ולכן נמחלו עונותיו של עשו אף שלא נתן דעתו להתגיייר (ואדרבה, „הוסיף רשעה על רשעתו“).

וצריך ביאור בנוגע ל„מחלת“ עצמה:

מפשטות דברי המדרש מובן, ששתי הדיעות בכוונתו של עשו (אם „נתן דעתו להתגיייר“ או להיפך) חלוקות גם בטיבה ומהותה של „מחלת בת ישמעאל“, אם אשה כשרה היתה: לפי ריב"ל היתה אשה כשירה (ולכן נקראת „מחלת“ – שם הרומז על מחילת עונות), ולפי ר"א היתה מרשעת, כנשי עשו הראשונות (וזהו פירוש „על נשיו“, שהיתה דומה לנשיו הראשונות).

וא"כ סתרי דברי רש"י אהדדי, דכאן (בסוף פרשתנו) נקט שהיתה מרשעת, ואילו לקמן פי' השם ד„מחלת“ ע"ש מחילת עונות, שמזה משמע שאשה כשרה היתה.

[שהרי גם את"ל שעצם הענין ד„נושא אשה“ מביא למחילת עונות (גם בלי שינוי מעשים לטוב) – מ"מ, מזה גופא

א. בסיום פרשתנו נאמר „וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק גו' וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל גו' על נשיו לו לאשה“.

ובמדרש רבה הובאו ב' דעות בפי' רש כתוב זה: „ר' יהושע בן לוי אמר נתן דעתו להתגיייר (לעשות תשובה), מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו כו' אמר ר"א אילו הוציא את הראשונות יפה הי', אלא על נשיו, כאב על כאב (ראשונות היו רעות והשניות כמו כן. רש"י לבר"ר) ד"א כוב על כוב (קוצים על קוצים), תוספת על בית מלא (בית היתה מלאה נשים נכריות (ארורות. מתנות כהונה) והוא הוסיף לקחת עליהן. רש"י).

ועפ"ז יש לעיין בשיטת רש"י בפי' רושו על התורה, שפירש „על נשיו“ – „הוסיף רשעה על רשעתו שלא גרש את הראשונות“, כדעת ר"א במדרש, ואילו לקמן בפ' וישלח עה"פ „בשמת בת יש-מעאל“ פרש"י „ולהלן קורא לה מחלת . . ג' מוחלין להן עונותיהם . . והנושא א-שה . . לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו“ – הרי שנקט כדעת ריב"ל (שנמחלו עונותיו)?

והנה בנוגע להנהגת עשו יש לתווכך, דגם בפירושו בפ' וישלח אין כוונת רש"י (כדברי ריב"ל במדרש) „שנמחלו עונותיו“ מפני „שנתן דעתו להתגיייר“, אלא שעצם הענין ד„נושא אשה“ יש בו סגולה שמביא למחילת עונות (ע"ד

(4) ראה נחלת יעקב כאן. וראה גם יפה תואר (השלם) לבר"ר שם. יפה מראה ועץ יוסף לירושלמי בכורים (פ"ג ה"ג) – דהא לירושלמי שם (ומדרש שמואל פ"ד), „חכם חתן כו' מכפרת“, פליג אתנא דבר.

וגם לפמשנת במ"א (לקו"ש ח"ה ע' 170. ח"ל ע' 162 ואילך), שלשיטת רש"י בפירושו עה"ת, מחי-לת עונות דחתן חלוי' בשינוי מעשיו לטוב, הרי עשו לא שינה מעשיו, כמפורש ברש"י כאן (ואדרבא) „הוסיף רשעה על רשעתו“, וצ"ל שנמחלו עונותיו מצד מחלת. ולהעיר מהגירסא בפרש"י „שנמחלו עונותיו“ – ראה לקמן בפנים.

(1) סוף פרשתנו.

(2) נזר הקדוש (השלם) ועץ יוסף לבר"ר שם.

וראה ח' הרד"ל שם.

(3) לו, ג.